

ЛЕЩЕНКО А. В.,
orcid.org/0009-0008-5983-5260
аспірант
(Київський університет інтелектуальної
власності та права)

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.77>

НОВАЦІЇ У ВИЗНАЧЕННІ КАТУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У цій статті автор досліджує питання новацій у визначенні катування у кримінальному праві України. В Україні відомі непоодинокі випадки вчинення катувань, які так і залишилися непокараними. Ця проблема є особливо актуальною сьогодні після прийняття та внесення змін Верховною Радою України до ст. 127 Кримінального кодексу України (тут і надалі КК України). У роботі проведено аналіз офіційної статистики за 2025 рік щодо катування та системний підхід до дослідження цього питання саме з погляду кримінального права України. Провівши у дослідженні аналіз статистичних даних, бачимо, що правоохоронні органи України майже повністю самоусунулися від розслідування катувань, і в реальному житті катувань було вчинено набагато більше. По суті не зважаючи на широке розповсюдження катувань у реальному житті, ця стаття майже не застосовується на практиці, а реальне притягнення до відповідальності за ці злочини на критично низькому рівні, в тому числі і через складне законодавче визначення катування. Новацією цієї роботи є аналіз етимологічного походження катувань, використання напрацювань та підходів щодо відокремлення катувань та тортур, що надає можливість дослідити під іншим кутом визначення катування. Таким чином, провівши логічні операції співставлення частини та цілого, варто виділити катування як загальне явище кримінального права, що характеризується вчиненням дій загальним суб'єктом злочину, та тортури, які є різновидом катувань зі спеціальним суб'єктом - державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні. У дослідженні пропонується законодавцю внести відповідні зміни до ст. 127 КК України, щоб забезпечити у майбутньому дотримання прав людини та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та невідворотності покарання.

Ключові слова: катування, тортури, визначення катування, кримінальна відповідальність за катування, новації щодо визначення катування, катування та права людини.

Leshchenko A. V. Innovation in the definition of torture in the Criminal law of Ukraine

In this study the author researched the issue of innovations in the definition of torture in the Criminal law of Ukraine. In Ukraine, there have been numerous instances of torture that have remained unpunished. This problem is particularly relevant today following the adoption and amendment by the Verkhovna Rada of Ukraine of Article 127 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine). The study provides an analysis of official statistics for 2025 concerning torture and applies a systematic approach to examining this issue specifically from the perspective of Ukrainian criminal law.

Based on the analysis of statistical data conducted in the research, it can be observed that Ukrainian law enforcement authorities have largely withdrawn from the effective investigation of torture, and in reality the number of acts of torture committed has been significantly higher. In essence, despite the widespread occurrence of torture in practice, this provision is rarely applied, and the actual prosecution for such crimes remains at a critically low level, including due to the complex legislative definition of torture.

The novelty of this study lies in the analysis of the etymological origins of torture, as well as in the use of scholarly developments and approaches aimed at distinguishing between torture as a general concept and torture in the specific sense (i.e., acts committed by public officials), thereby enabling the issue of definition to be examined from a different perspective. Through logical operations of correlating the part and the whole, it is proposed to distinguish torture as a general phenomenon in criminal law, characterized by acts committed by a general subject of crime, and torture in the specific sense (torture), which constitutes a subtype of torture involving a special subject – public officials or other persons acting in an official capacity.

The study proposes that the legislator introduce appropriate amendments to Article 127 of the CC of Ukraine in order to ensure the protection of human rights in the future, guarantee the prosecution of guilty persons, and secure the inevitability of punishment.

Key words: *torture, definition of torture, criminal liability for torture, innovations in the definition of torture, torture and human rights.*

Постановка проблеми: Катування та тортури є актуальною проблемою, яка має не лише кримінально-правові, але і соціальні наслідки для кожної людини в Україні. Не зважаючи на міжнародну заборону тортур та катувань як невід'ємного та абсолютного права людини у світі, катування та тортури з боку офіційних представників держави широко розповсюджені та досить часто залишаються непоміченими в Україні. Нерідко зустрічаються випадки, коли завдання тортур з боку представників держави так і залишаються непокараними, а особи, які їх завдали, не притягуються до кримінальної відповідальності за їх вчинення. Проблема катувань є особливо актуальною після прийняття та внесення змін Верховною Радою України до ст. 127 КК України в редакції Закону № 2812-IX від 01.12.2022, якою уведено в дію та викладено нове визначення катування та встановлено кримінальну відповідальність за катування з боку спеціального суб'єкта - представника держави. Закон України «Про внесення змін до КК України щодо удосконалення відповідальності за катування» вступив у силу 29 грудня 2022 року.

Одночасно визначення та закріплення у кримінальному законі поняття катування, яке з одного боку відповідатиме міжнародно-правовим актам, а з іншого боку – реаліям сучасного життя українців має важливе значення як у теорії кримінального права України, так і загалом дотримання прав людини в Україні. При цьому всупереч проголошеній в Україні стратегії на протидію катуванням та покаранням за катування, по суті ця стаття на практиці майже не застосовується, залишаючись виключно гарним лозунгом на папері.

Поряд з цим на сьогодні майже відсутні наукові дослідження з питання новацій та розвитку поняття катування у кримінальному праві України.

Методологічною основою цього дослідження є розділення катування та тортур як частини та цілого, яке більш детально викладено в окремому дослідженні цього питання [1, с. 126-128].

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми визначається тим, що з моменту внесення змін до ст. 127 КК України з 01.12.2022 в редакції Закону № 2812-IX, якою закріплене нове визначення катування та додано нову кваліфікуючу ознаку цього злочину у вигляді спеціального суб'єкта - представника держави. Сам ЗУ «Про внесення змін до

КК України щодо удосконалення відповідальності за катування» вступив у дію 29 грудня 2022 року. Поряд з цим, боротьба з катуваннями і притягнення до кримінальної відповідальності за катування є лакмусовим папірцем для підтвердження євроінтеграційного вибору України, вступу України до Європейського Союзу і іміджу України як держави, яка гарантує та забезпечує дотримання прав людини в Україні.

Відповідно до Стратегії протидії катуванням у системі кримінальної юстиції та затвердження плану заходів з її реалізації, яка була затверджена Розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2021 р. № 1344-р, станом на вересень 2021 року з державного бюджету сплачено 1 471 609,93 (один мільйон чотириста сімдесят одна тисяча шістсот дев'ять) Євро відшкодування у зв'язку з порушенням Україною положень статті 3 Конвенції у рішеннях Європейського суду у групі справ «Каверзін (заява № 23893/03), Афанасьєв (заява № 38722/02) та Белоусов (заява № 4494/07) проти України». І це було ще до початку повномасштабного вторгнення, через яке наразі дуже підвищиться кількість фактичних випадків катувань на території України, які наразі навіть не розслідуються.

Стан дослідження теми. Серед існуючих розробок про визначення катування та новаций поняття у кримінальному праві України необхідно виділити роботи таких науковців, як А.В. Савченка, К.В. Катеринчука, Є.В. Фесенка, С. В. Шевчука, П. В. Пушкаря та багатьох інших.

На думку Али Ширант, так історично склалось, що про катування у правоохоронній та пенітенціарній системі не дуже прийнято говорити, а випадки такого катування важко розслідувати. Слід зазначити, що катування можливе, коли одні мають перевагу за рахунок влади та/або зброї - а інші залишаються беззахисними. До групи ризику заподіювачів катування входять правоохоронці. Катування вчиняється, як правило, у місцях несвободи відносно засуджених осіб та/або осіб, затриманих за підозрою у вчиненні тяжких та/або особливо тяжких злочинів. Натомість, війна в Україні це явище значно масштабувала [2, с. 4].

Більшість вчених, досліджуючи у своїх роботах катування та співвідношення тортур, не бачать необхідності в ретельному аналізі цього явища. Навіть на перший погляд, досліджуючи визначення катувань та законодавче визначення катувань у співвідношенні до тортур, бачимо різнобарвну картину та неоднозначні погляди на це питання, що демонструє необхідність систематизації усіх цих досліджень та вироблення єдиного підходу для аналізу цих актуальних правових явищ.

Тому питання новаций поняття катування і відповідності кримінального закону реальному життю є досить актуальним питанням, яке вимагає наукового дослідження з метою вироблення дієвого підходу для відповідності кримінального закону реаліям сучасного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними офіційної статистики притягнення до кримінальної відповідальності за катування в Україні за 2025 рік для усвідомлення реального стану речей, ми бачимо, що за увесь 2025 рік на всій території України за ст. 127 КК України загалом обліковано 115 кримінальних правопорушення катування, з них повідомлення про підозру за вчинення катувань було вручені 65 рази, до суду направлені з обвинувальним актом 46 кримінальних проваджень, а станом на кінець грудня 2025 року у правоохоронних органах остаточне рішення не прийнято у 55 кримінальних провадженнях за цією статтею. Додатково аналіз статистики показав, що у 26 випадках кримінальне провадження за катування було закрито [3, с. 3]

Для порівняння, за цими ж даними Офісу Генерального прокурора з січня по грудень 2025 року усього було зафіксовано 528 640 кримінальних правопорушень за різними статтями КК України, повідомлено про підозру у 121 274 випадках, до суду направлені з обвинувальними актами 96 651 кримінальних провадження, закрито 119 032 кримінальних проваджень, остаточне рішення не прийнято у 418 446 кримінальних провадженнях [3, с. 1].

Таким чином, використовуючи нескладні математичні розрахунки, за статистичними даними за увесь 2025 рік відсоток відкритих облікованих кримінальних проваджень за катування за ст. 127 КК України (115) становить 0,021 відсотка у відношенні до загальної

кількості зареєстрованих кримінальних проваджень в Україні (усього 528 640 кримінальних проваджень).

Системний аналіз статистичних даних чітко вказує, що правоохоронні органи України майже повністю самоусунулися від розслідування катувань, і в реальному житті катувань було вчинено набагато більше. По суті не зважаючи на широке розповсюдження катувань у реальному житті, ця стаття майже не застосовується на практиці, а реальне притягнення до відповідальності за ці злочини на критично низькому рівні. Одним з аспектів проблеми кримінальної відповідальності за катування є складна законодавча конструкція визначення катувань та висока латентність цих діянь, і не зважаючи на широке розповсюдження таких діянь у реальності, ці кримінальні провадження майже ніколи не доходять до суду, а особи, які вчинили катування, - залишаються непокараними.

Для кращого розуміння суті катувань варто дослідити як етимологічне походження цього поняття, так і співвідношення понять «катування» та «тортури» у науці кримінального права України для всебічного розуміння цього явища.

За своїм етимологічним походженням поняття «катування» має українське походження від давньоукраїнського слова «кат», яке використовувалося ще в давнину нашими предками.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під «катуванням» розуміють дію у значенні дієслова «катувати», тобто: 1. допитувати, піддавати тортурам; мучити; 2. сильно бити, завдавати тяжких фізичних мук, страждань [4, с. 530].

Одночасно з цим, термін «тортури» має іноземне походження. На думку П. Пушкаря, етимологічне значення тортур походить з латини, а точніше від дієслова «torquetre», що означає «викручувати, крутити, порушувати, перекручувати, спотворювати, нівечити» тощо [5, с. 62].

Англійська мова для передання змісту використовує термін «torture», що з англійської мови перекладається як: 1) тортури; 2) катування [6, с. 392].

На нашу думку, при перекладі з англійської мови відбулася підміна змісту та змішування понять «тортури» на «катування», оскільки переклади робили перекладачі, які не були фахівцями в юриспруденції. Тому на нашу думку, більш точним та правильним при перекладі з англійської мови «torture» використовувати аналогічний термін українською «тортури».

Щодо наукових розробок з питання співвідношення понять «катування» та «тортури», в науці кримінального права існує широке різноманіття підходів щодо співвідношення цих понять.

Як визначає професор А. В. Савченко, терміни «катування» та «тортури» хоча і походять від різних іноземних мов, але, не зважаючи на це, є синонімічними (рівнозначними), при цьому перший з них є більш сучасним і вживається переважно в юридичному контексті [7, с. 16].

Іншої думки дотримується В.І. Кучер, який вважає, що тортури та катування не є синонімами, тому таке поєднання термінів різного походження і змісту є неприпустимим з точки зору формальної логіки. Досліджування цього питання дає нам підставу стверджувати, що тортури – це більш широке поняття, оскільки воно охоплює як факт заподіяння тяжких фізичних мук і страждань, так і сильних моральних мук і страждань, а катування стосуються тільки фізичного впливу на особу [8, с. 25].

Іншу пропозицію висуває Зайцев Ю.Є, який вважає, що при аналізі змістовних наповнень термінів «тортури» та «катування», незважаючи на їх синонімічність, напрошуються наступні висновки: в українській мові слово «тортури» означає переважно фізичне насильство під час допиту з метою домогтися якихось свідчень. Термін «тортури» охоплює вужче та більш специфічне поняття, ніж «катування», яке пов'язане із мученням особи у широкому розумінні, завданням фізичних страждань взагалі, жорстоке або люте поводження чи звірство [9, с. 13].

Проаналізовані підходи дають підстави для ствердження, що на відміну від простої мови, у кримінальному праві терміни катування та тортури є досить подібними, але безперечно мають неоднакове значення.

За визначенням, яке міститься в статті 127 КК України, під катуванням розуміється будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб.

При цьому частина 3 ст. 127 КК України визначає, що діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені представником держави, у тому числі іноземної, караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У визначенні, яке міститься в статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 року термін «катування» (в оригіналі англ. torture, що більш точно перекладається як тортури) означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди.

В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково.

По суті широке розмите формулювання у ст. 127 КК України потребує виокремлення суті цих дій відповідно до норм міжнародного права, адже катування майже завжди супроводжується навмисним заподіянням сильного болю або страждань, фізичних чи моральних.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Досліджуючи питання новації у вживанні слів «катування» та «тортури» при перекладі міжнародних актів з англійської на українську мову, перекладачі використовували український термін «катування» при перекладі з автентичної версії англійською «torture». Насправді саме при перекладі з англійської мови і відбулася підміна змісту та змішування понять «тортури» на «катування», тому більш точним та правильним при перекладі з англійської мови «torture» використовувати аналог українською «тортури», а не катування, оскільки переклади робили перекладачі, які не були фахівцями у галузі права.

Провівши співставлення частини та цілого та змістовного порівняння цих термінів в КК України та Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 року, ми доходимо до висновку, що зміст «катування» в кримінальному праві України за суб'єктом злочину (загальний суб'єкт) є набагато ширшим за зміст терміну «тортури» (спеціальний суб'єкт).

Розрізнення «катувань» як загального терміну за суб'єктом злочину (загальний суб'єкт) є набагато ширшим за зміст терміну «тортури», яке більш точно передає зміст вчинення катувань спеціальним суб'єктом - державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні.

По суті провівши логічні операції співставлення частини та цілого, ми бачимо, що варто вирізняти катування як загальне явище кримінального права характеризується вчиненням дій загальним суб'єктом злочину, та тортури, які є різновидом катувань зі спеціальним суб'єктом - офіційними особами.

Провівши ці наукові дослідження, має сенс законодавцю внести зміни у ст. 127 КК України, де більш конкретно сформулювати поняття катування та привести це визначення у відповідність до норм міжнародного права, додавши сутнісні ознаки цих діянь, адже катування за об'єктивними ознаками виражається в навмисному заподіянні сильного болю або страждань, фізичних чи моральних, а не широке поняття будь-якого діяння, як визначено в КК України.

Додатково вважаємо за необхідне внести зміни у ч. 3 ст. 127 КК України виклавши її в наступній редакції:

«3. Тортури, тобто діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені представником держави, у тому числі іноземної».

Поряд з цим необхідне внесення змін у ч. 5 ст. 49 КК України, де зазначити, що давність не застосовується у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України (а не тільки ч. 3 ст. 127 КК України), поряд зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Таке розуміння та внесення змін до КК України буде адекватним та справедливим та відповідатиме євроінтеграційним прагненням України, дотриманням прав і свобод людини та позитивним зобов'язанням держави за ст. 3 та 14 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Такі законодавчі зміни забезпечать у майбутньому дотримання прав людини та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та невідворотність покарання.

Наукове дослідження питання кримінально-правової характеристики катування слід продовжувати шляхом дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак катування, а також дослідити відмінність між катуваннями та іншими схожими діями в кримінальному праві України.

Список використаних джерел:

1. Лещенко А.В. Семантичний аналіз катування у кримінальному праві України. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 2. С. 126-129.
2. Ширант А. Проблеми захисту прав потерпілих від катування [Електронний ресурс]// Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/Problemy-zakhystu-prav-poterpilykh-vid-katuvannia-natsionalnyy-vymir.pdf>.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року [Електронний ресурс]// Сайт «Офіс Генерального прокурора». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Пушкар П.В. Заборона катувань та інші форми жорстокого поводження чи покарання: застосування практики Європейського суду з прав людини. *Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. К. : Ред. журн. «Право України», 2011. Дод. до журн. «Право України». Вип. 1, ч. 3 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань: у 3 ч. 2011. 560 с.*
6. *English Ukrainian international case law dictionary*. Odessa: National University "Odessa Law Academy", 2017. 526 с.
7. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. А. В. Савченка. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 240 с.
8. Кучер В.І. Кримінально-правові проблеми вчинення злочинів способом особливо жорстокого поводження: Монографія. К.: «Азимут-Україна», 2004. 120 с.
9. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини / Укл.: Ю. Зайцев, О. Павліченко. К. : Український центр правничих студій, 2001. 194 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

